

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

СТУПА ВІКТОР ФЕДОСІЙОВИЧ

УДК 321.36 (477)

**СЛУЖБОВА НЕДБАЛІСТЬ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА
ТА КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Запоріжжя – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, доцент
ЮЗІКОВА Наталія Семенівна,
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
професор кафедри адміністративного
і кримінального права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ЛИХОВА Софія Яківна,
Національний авіаційний університет,
завідуюча кафедрою кримінального права і процесу;

кандидат юридичних наук, доцент
ОДНОЛЬКО Інна Валентинівна,
Національна академія прокуратури України,
викладач відділу підтримання
публічного обвинувачення в суді
інституту спеціальної підготовки.

Захист відбудеться «27» квітня 2020 р. о 12⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 17.127.07 Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 124.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Класичного приватного університету за адресою: 69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б, ауд. 114.

Автореферат розісланий «25» березня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Гороховська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Обґрунтування вибору теми дослідження. Багатоманітність сучасного світу, який постійно трансформується, вимагає максимально дозволеного упорядкування діяльності управлінських структур публічного та приватного секторів. Нормальне функціонування сфери службової діяльності є запорукою внутрішньої безпеки держави, що гарантує розвиток і реалізацію конституційних прав і свобод людини і громадянина, забезпечення матеріальних, соціальних, духовних, інтелектуальних потреб, а також державних, громадських інтересів чи інтересів окремих юридичних осіб.

Неналежне виконання й невиконання владними інституціями своїх функцій призводить до гальмування зазначених процесів, системної деформації сфери службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, негативно позначається на стані дотримання прав і свобод осіб, знижує авторитет органів державної влади, детермінує певні види злочинності. Недбале ставлення службових осіб до виконання своїх службових обов'язків призводить до небажання громадян звертатися за реалізацією своїх прав та інтересів до органів державної влади через наявну тяганину й бюрократизм, недотримання термінів розгляду звернень, що, у свою чергу, нівелює авторитет влади та формує негативне ставлення до неї загалом.

Сучасна криміногенна ситуація в Україні свідчить про зростання показників злочинності у сфері службової діяльності. Так, за статистичними даними, у 2013 р. зафіксовано 2010 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 367 КК України, у 2014 р. – 1766, у 2015 р. – 1755, у 2016 р. – 1706, у 2017 р. – 1774, у 2018 р. – 1940, у 2019 р. – 2478. Тенденція до поступового збільшення, порівняно з показником 2014 р. цієї категорії злочинів, свідчить про системні недоліки у сфері службової діяльності та є небезпечною, що потребує застосування ефективних заходів запобігання й протидії службовій недбалості. Для службової недбалості характерний доволі високий рівень латентності, а надбанням гласності стають найбільш резонансні факти службової недбалості, що набрали розголосу завдяки великим масштабам чи журналістським розслідуванням. Частина злочинів зараховують до стихійних лих або форс-мажорних обставин.

Кримінально-правовим та кримінологічним проблемам злочинності у сфері службової діяльності присвячено праці таких українських і зарубіжних науковців, як: П. П. Андрушко, Ю. В. Баулін, А. М. Бабенко, В. І. Борисов, Б. В. Волженкін, Н. О. Гуторова, Ю. В. Гродецький, О. О. Дудоров, О. О. Житний, К. П. Задоя, А. К. Квіцинія, В. Ф. Кириченко, В. М. Киричко, О. В. Кришевич, М. Д. Лисов, С. Я. Лихова, Р. Л. Максимович, О. К. Марін, П. С. Матишевський, І. Є. Мезенцева, М. І. Мельник, Д. Г. Михайленко, В. О. Навроцький, І. В. Однолько, В. І. Осадчий, А. В. Савченко, О. Б. Сахаров, О. Я. Светлов, Т. І. Слуцька, В. В. Сташис, А. А. Стрижевська, В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, В. Г. Хашев, Н. С. Юзікова. Серед сучасних українських монографічних досліджень варто відзначити роботу

Т. Є. Дунаєвої «Кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання службовій недбалості» (2012 р.).

Разом з тим, зважаючи на те, що службову недбалість розкрито в загальному контексті злочинів у сфері службової та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (зокрема, у підручниках і науково-практичних коментарях до КК України), окремі актуальні питання щодо соціальної зумовленості кримінально-правової заборони цього діяння в чинній редакції ст. 367 КК, кримінально-правової оцінки службової недбалості, підвищення ефективності різнопланових та різнорівневих заходів запобігання службовій недбалості, визначення відповідних спеціалізованих і неспеціалізованих суб'єктів такої діяльності є недостатньо вивченими.

Ці обставини свідчать про актуальність комплексного кримінально-правового та кримінологічного дослідження службової недбалості з метою подальшої теоретичної розробки актуальних питань запобігання цьому суспільно небезпечному явищу.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах переліку Основних наукових напрямів та найважливіших фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних і гуманітарних наук Національних академій наук України на 2014–2018 рр., ухваленого Радою президентів академій наук України від 11.07.2014 (п. 3.4.2.6), та відповідно до плану науково-дослідних робіт юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара «Теоретичні та прикладні проблеми адміністративного, фінансового, інформаційного, кримінально-правового, кримінально-виконавчого, кримінологічного забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина» (державний реєстраційний номер 0116U002254 ЮФ-41-16).

Мета і задачі дослідження. *Метою дослідження є надання комплексної кримінально-правової та кримінологічної характеристики службової недбалості як різновиду злочину у сфері службової діяльності й наукове обґрунтування рекомендацій щодо вдосконалення кримінального законодавства та концептуальних заходів запобігання цьому злочину.*

Для досягнення цієї мети поставлено такі *завдання*:

- дослідити генезу кримінального законодавства щодо відповідальності за службову недбалість;
- визначити та охарактеризувати методологію дослідження й проаналізувати стан наукової розробленості проблематики службової недбалості в кримінально-правовому та кримінологічному аспектах;
- розкрити підходи до визначення меж кримінальної відповідальності та заходів запобігання службовій недбалості для виявлення позитивного зарубіжного досвіду, вартого запозичення в законодавство та правозастосовну практику України;
- охарактеризувати об'єктивні та суб'єктивні ознаки службової недбалості;

– виявити сутність та ознаки службової недбалості як різновиду злочинності у сфері службової діяльності в контексті сучасних трансформаційних процесів у державі;

– розкрити ознаки особистості, яка вчиняє службову недбалість, та визначити системні закономірності між дисфункціональністю управлінських структур і невиконанням або неналежним виконанням особами своїх службових обов'язків;

– визначити найбільш поширені кореляційні зв'язки, що детермінують службову недбалість;

– проаналізувати наявні та на підставі критичного аналізу запропонувати нові адекватні й ефективні загальносоціальні, спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання службовій недбалості;

– підготувати пропозиції щодо вдосконалення кримінально-правової норми, яка передбачає відповідальність за службову недбалість.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у зв'язку з притягненням особи до кримінальної відповідальності за службову недбалість та реалізацією заходів запобігання їй.

Предмет дослідження – кримінально-правова та кримінологічна характеристика службової недбалості.

Методи дослідження. Під час виконання дисертації використано сукупність загальнонаукових і спеціально-наукових методів: *діалектичний* – для розуміння визначеного об'єкта в частині поєднання потреб наукових досліджень і практики реалізації норми КК України, що передбачає кримінальну відповідальність за службову недбалість (розділи 1–3); *історико-правовий* – для з'ясування стану наукової розробленості проблеми та методологічних засад її вирішення, визначення етапів розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за службову недбалість (підрозділи 1.1, 1.2); *порівняльно-правовий* – для зіставлення окремих положень кримінального законодавства зарубіжних країн з положеннями КК України (підрозділи 1.3, 2.1, 3.4); *формально-юридичний* – для надання характеристики окремих елементів та ознак складу злочину, передбаченого ст. 367 КК України (підрозділи 2.1, 2.2); *функціональний* – для виокремлення об'єктивних та суб'єктивних ознак службової недбалості, завдяки чому вдалось висловити пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства (розділ 2); *системно-структурний* – для аналізу службової недбалості як злочинного явища та визначення її зв'язку з іншими злочинами в службовій сфері (підрозділ 3.1); *статистичний* – для обґрунтування теоретичних висновків щодо стану, динаміки й тенденцій цього злочину (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3); *соціологічні*, а саме опитування (анкетування) працівників правоохоронних органів та аналіз документів (розділи 2, 3); *контент-аналіз* – для детального встановлення змісту відомчих нормативно-правових актів та інших документів (розділи 2, 3).

Емпіричну базу дослідження становлять: узагальнені результати вивчення 184 вироків за ст. 367 КК України, що містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень України за період 2010–2019 рр.; офіційні дані Генеральної

прокуратури України про кількість облікованих кримінальних правопорушень, направлених до суду з обвинувальним актом за період 2013–2019 рр.; результати анкетування 362 респондентів з різних регіонів України (Вінницької, Дніпропетровської, Запорізької, Львівської, Рівненської, Харківської, Херсонської та Чернігівської областей), з яких 225 співробітників органів внутрішніх справ, 81 співробітник прокуратури, 26 суддів, а також 40 працівників органів місцевого самоврядування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням проблемних питань кримінально-правової та кримінологічної характеристик службової недбалості, у якому запобігання злочинам у сфері службової діяльності розглянуто крізь призму аналізу конструкції норми службової недбалості, її правозастосування та чинників, що детермінують це діяння. До найсуттєвіших результатів дослідження, що зумовлюють його новизну, належить таке:

уперше:

– обґрунтовано доцільність диференціації кримінальної відповідальності за службову недбалість за наслідками у вигляді загибелі людей шляхом доповнення новою частиною (ч. 3) ст. 367 КК з відповідною кваліфікуючою ознакою «призвело до загибелі людей», оскільки така обставина свідчить про підвищений ступінь суспільної небезпечності діяння та потребу в підсиленні кримінально-правової охорони життя людини. Запропоновано відповідну редакцію частини статті;

– диференційовано криміногенні чинники, що детермінують службову недбалість залежно від характеру (організаційного, правового, соціально-психологічного) і рівня впливу (макрорівень, мікрорівень та на рівні особистості);

– виокремлено віктимологічні заходи запобігання службовій недбалості (зокрема, положення законодавства, яке регламентує діяльність службових осіб, з'ясування громадської думки щодо якості надання управлінських послуг та ефективності роботи тих чи інших державних структур, проведення громадської експертизи діяльності органів влади й управління тощо), які знизять рівень латентності злочинів та сприятимуть відбору більш адекватних та ефективних заходів запобігання службовій недбалості;

удосконалено:

– тлумачення категорій:

«*службова недбалість*», під якою запропоновано розуміти невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх обов'язків щодо здійснення владних повноважень через самовпевнене або недбале ставлення до них;

«*службова особа*», у конструкції поняття якої мають бути враховані такі чинники: функції, які виконує така особа; вид органу, в якому суб'єкт здійснює свої службові повноваження; те, що такою особою може бути суб'єкт приватного права – фізична особа-підприємець за наявності підпорядкованих найманих працівників та нормативно визначених організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій;

«неналежне виконання», під яким запропоновано розуміти неповне, неточне, несумлінне або несвоєчасне виконання службовою особою своїх службових обов'язків, а також невжиття заходів, які службова особа, відповідно до обсягу прав і обов'язків, повинна була й могла прийняти, що стало підґрунтям для внесення змін до ч. 3 ст. 18 та примітки до ст. 364 КК України;

– інституціональний підхід до аналізу службової злочинності та заходів запобігання їй крізь призму функціонування сфери службової діяльності, яка формує умови та мотивацію до професійної служби та дисфункціональності, що детермінує службову недбалість;

– кримінологічний «портрет» особи, що вчиняє службову недбалість, якою переважно є чоловік, віком від 30 до 50 років, з вищою освітою, зі стажем роботи від 5 до 10 років, одружений, має на утриманні дітей, не судимий, піддавався дисциплінарним стягненням по службі, не обіймає керівних посад в органах державної влади або місцевого самоврядування, неналежно виконує службові обов'язки тривалий час, недисциплінований, надмірно самовпевнений, за місцем служби характеризується позитивно, має постійне місце проживання;

набули подальшого розвитку:

– методологічні підходи та правила проведення компаративного (порівняльно-правового) аналізу кримінального законодавства інших країн, що стало підґрунтям для висновків щодо позитивного зарубіжного досвіду регулювання кримінальної відповідальності за службову недбалість, вартого запозичення до законодавства України, і його належної оцінки;

– положення щодо необхідності визнання суб'єктом службової недбалості фізичних осіб-підприємців, якщо вони здійснюють господарську діяльність з використанням найманих працівників та наділені організаційно-розпорядчими або адміністративно-господарськими функціями;

– позиція щодо визначення латентності службової недбалості та поділу її на два рівні: статистичний та фактичний.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані висновки та пропозиції можуть бути використані у:

– *правотворчій діяльності* – для внесення змін до Кримінального кодексу України, а також розроблення методичних рекомендацій або відомчих нормативно-правових актів;

– *практичній діяльності* правоохоронних органів та суду щодо запобігання службовій недбалості та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності (акт впровадження в практичну діяльність прокуратури Дніпропетровської області від 26.11.2019);

– *науковій роботі* – у процесі розроблення загальних і спеціальних питань кримінально-правової та кримінологічної характеристики службової недбалості (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара (далі – ДНУ) від 09.01.2020);

– навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Кримінологія», «Проблеми кваліфікації злочинів»; підготовці підручників і навчальних посібників (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у навчальний процес ДНУ від 15.01.2020).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації, її висновки та пропозиції доповідалися на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Дніпро, 2016 р.); «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 2018 р.); «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» (м. Дніпро, 2019 р.); «Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів України» (м. Херсон, 2019 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження викладено в 9 наукових працях, з них: 5 – статті в наукових фахових виданнях України, 1 – стаття в зарубіжному виданні (Словацька Республіка), 4 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (260 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 248 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми; визначено мету й завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про апробацію й упровадження результатів, структуру дисертації.

Розділ 1 «Теоретичні та методологічні засади дослідження службової недбалості» містить три підрозділи.

У *підрозділі 1.1 «Гене́за кримінального законодавства України щодо відповідальності за службову недбалість»* встановлено, що перші згадки про службову недбалість зустрічаються в Правді Руській, де йдеться про відповідальність тогочасних представників влади (вірників (ст. 42), мечників, ємців (ст. 41), містників (ст. 43, 97)). У подальшому особливу увагу приділяли забезпеченню справедливого правосуддя в Судебниках 1497, 1550 рр. (які діяли на території Чернігово-Сіверських земель), де закріплено відповідальність за неправильне рішення за умови його «безхитрісно характеру», унаслідок добросовісної помилки, упущення або недосвідченість судді, а також у Соборному Уложенні 1649 р. Пізніше внаслідок створення нових органів місцевої влади (губні і земські хати тощо) коло суб'єктів кримінальної відповідальності за службову недбалість поступово розширювалося (Губна реформа 1539 р., Указ «Про заборону хабарів і обіцянок і про покарання за неї» 1714 р.). Логічного продовження кримінальна відповідальність службових осіб (державних чинів) набула в нормах Уложення про покарання кримінальні та

виправні 1845 р. (відповідальності за повільність і недбалість при здійсненні службових функцій (ст. 441, 442)). У Кримінальному уложенні 1903 р. закріплено відповідальність за необережні службові злочини, що спричинили суспільно шкідливі наслідки (гл. 37, ст. 51).

Законодавство радянського періоду зберегло наступність у питаннях кримінальної відповідальності за службову недбалість із коригуванням норми відповідно до вимог часу. Кримінальна відповідальність, поряд з іншими діями, наставала й за недбале ставлення до служби, що тягло за собою наслідки у вигляді розладу центральних або місцевих господарських апаратів виробництва, розподілу або постачання; розладу транспорту; укладення явно невігідних для держави договорів або угод; будь-який інший підрив і марнування національної спадщини на шкоду інтересам трудящих (ст. 108–110 КК УСРР 1922 р., з невеликими редакційно-уточнювальними змінами і в КК УРСР 1927 р.). У КК УРСР 1960 р. змінилися поняття службової особи та склади спеціальних службових посягань. Чинний КК України коло суб'єктів кримінальної відповідальності за недбалість обмежив лише службовими особами, тож на сьогодні не відбулося кардинальної зміни підходів до регламентації суб'єктивної сторони цього злочину. Підсумовано, що, незважаючи на конструктивні зміни до ст. 367 КК України, законодавча регламентація кримінальної відповідальності за недбалість потребує переосмислення й удосконалення.

У підрозділі 1.2 *«Методологія та стан наукового дослідження проблеми службової недбалості»* обґрунтовано, що методологія дослідження кримінальної відповідальності за службову недбалість визначає його базові положення й у межах дисертації розглядається як процес наукового пізнання, який відображає спосіб існування, спрямованість та розвиток службової недбалості в абстрактно-теоретичному й емпірично-практичному вимірах. З'ясовано, що в кримінально-правових працях, зокрема в радянський період розвитку кримінально-правової доктрини, досить довго тривали дискусії щодо розуміння сутності й іманентних ознак недбалості та її відмежування від суміжних понять, як-от: доцільності ототожнення недбалості, халатності з необережністю (А. Н. Трайнін, О. Я. Светлов, Б. С. Утевський); змісту суб'єктивної сторони недбалості (пропозиції визнання недбалості умисним злочином або ж злочином зі «змішаною» формою вини) (Б. В. Волженкін, Н. Ф. Кузнєцова, А. І. Чучаєв). Таким чином, уже в радянській доктрині сформувалася думка, що службова недбалість не тотожна необережності, а отже, категорію «службова недбалість» неприпустимо тлумачити винятково крізь призму цієї форми вини. Для сучасного стану наукової розробленості проблематики характерне уточнення об'єктивних ознак: визначення службової недбалості як безпредметного злочину, можливість притягнення до кримінальної відповідальності лише в разі невиконання або неналежного виконання функцій представника влади, які безпосередньо входили до компетенції службової особи, за можливості їх виконувати.

У підрозділі 1.3 *«Зарубіжний досвід законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за службову недбалість»* доведено, що

кримінальна відповідальність за службову недбалість характерна не для всіх країн. Зокрема, до таких належать пострадянські країни, а також Аргентина, Австрія, Великобританія, Голландія, Данія, Китай, Ізраїль, Іспанія, Польща, Туреччина, Швеція, Швейцарія. В інших країнах переважає принцип кримінально-правового переслідування умисних злочинних діянь службових осіб, а відповідальність за службову недбалість визначається нормами адміністративного та цивільного права. Здебільшого об'єктивні й суб'єктивні ознаки є схожими із складом злочину, передбаченого ст. 367 КК України. У більшості досліджених країн (Аргентині, Голландії, Швеції, Ізраїлі тощо), за винятком Австрії, склад злочину «службова недбалість» побудовано як формальний, з необережною формою вини. Поряд із цим, законодавством Польщі, Франції, Швеції, як і КК України, передбачено вчинення цього діяння як умисно, так і з необережності. З'ясовано, що в окремих країнах регламентація кримінальної відповідальності за службову недбалість вирізняється уніфікованим підходом до визначення спеціального суб'єкта службової недбалості. Таким спеціальним суб'єктом визнано: службових осіб; чиновників; працівників державного органу; осіб, які наділені владними повноваженнями або виконують значущі функції (переважно це службові особи органів державної влади і місцевого самоврядування, рідше співробітники приватних структур). У ряді зарубіжних країн (Великобританії, Іспанії та Італії), на відміну від кримінального законодавства України, до кримінальної відповідальності за службову недбалість можуть бути притягнуті й керівники комерційних структур.

Розділ 2 «Кримінально-правова характеристика службової недбалості» містить два підрозділи.

У підрозділі 2.1 «Об'єктивні ознаки службової недбалості» проаналізовано підходи до виокремлення родового об'єкта злочину, передбаченого ст. 367 КК України, його основного та додаткового безпосередніх об'єктів. Акцентовано, що авторитет органів державної влади чи місцевого самоврядування може бути додатковим факультативним об'єктом цього злочину лише в разі вчинення службових злочинів службовими особами публічного права (представниками державної влади чи органів місцевого самоврядування).

Службова недбалість може бути виражена як в активній формі – дії (неналежне виконання – 36% проаналізованих вироків), так і пасивній – бездіяльності (невиконання своїх службових обов'язків – 64% проаналізованих вироків). Доведено, що настання кримінальної відповідальності за службову недбалість можливе лише в разі невиконання покладених обов'язків, тобто за невиконання або неналежне виконання тільки тих функцій представника влади або організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, які безпосередньо входили в компетенцію службової особи, якщо в неї була реальна можливість виконувати покладені на неї функції. При цьому важливо, щоби в обвинувальному акті було вказано конкретні обов'язки, покладені на цю посадову особу, які саме обов'язки остання не виконала і який причинно-

наслідковий зв'язок наявний між цією бездіяльністю та наслідками, що настали. Порушення цієї вимоги надає можливість постановляти щодо такої службової особи виправдовувальний вирок.

Виокремлено два підходи до визнання розміру заподіяної істотної шкоди при вчиненні злочинів у сфері службової діяльності. Згідно з КК України, до істотної шкоди належать лише матеріальні збитки, утім у теорії кримінального права до істотної шкоди запропоновано відносити збитки як матеріального, так і нематеріального характеру. При цьому 81% опитаних практичних працівників вважають доцільним до змісту матеріальної шкоди, спричиненої службовою недбалістю, включати упущену вигоду. Запропоновано розширити межі ст. 367 КК України, доповнивши її новою частиною, де передбачити кримінальну відповідальність за вчинення службової недбалості в разі настання особливо тяжких наслідків у вигляді смерті однієї або декількох осіб. Авторську пропозицію підтримано 61% опитаних респондентів.

У підрозділі 2.2 «Суб'єктивні ознаки службової недбалості» встановлено, що єдиною обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу службової недбалості є вина. Мотив і мета не впливають на його кримінально-правову оцінку, можуть бути враховані лише при призначенні покарання. Установлено відмінності в позиціях щодо можливої форми вини цього злочину, як-от: вчинення його виключно з умислом (1-ша позиція), лише з необережності (2-га позиція), вчинення його як умисно, так і з необережності (3-тя позиція).

Критично проаналізовано конструкцію диспозиції ч. 1 ст. 367 КК України, яка характеризує внутрішнє ставлення винного до вчиненого як легковажне або недбале, у зв'язку із чим недбалість визнається необережним діянням. При цьому акцентовано на певній логічній невідповідності такої конструкції через вживання в цій диспозиції терміна «несумлінне». Така ситуація створює передумови для визнання недбалості, зокрема, умисним злочином, оскільки несумлінне ставлення може свідчити як про самовпевненість, так і про непрямий умисел. Водночас аналіз судової практики, зокрема апеляційних і касаційних інстанцій України, засвідчив, що службова недбалість визнається злочином, який може бути вчинений тільки з необережності.

Суб'єктом службової недбалості визнається особа, яка має статус службової, зумовлений не тільки постійністю, а й тимчасовістю здійснення відповідних функцій чи виконання обов'язків або наданням спеціальних повноважень, якщо вказані функції чи обов'язки покладені на таку особу правомочним органом (правомочною службовою особою). У контексті формулювання поняття службової особи визначено, що застосування категорії «функція» є неточним та часто повторюваним. А його тлумачення в українській мові означає обов'язок, коло діяльності; діяльність. Тому доцільним є раціональний підхід до формування функціонального компонента дефініції «службової особи» через категорію «діяльність».

Розділ 3 «Кримінологічна характеристика службової недбалості та заходи запобігання їй» складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Службова недбалість як злочинне явище» запропоновано до кримінологічної характеристики службової недбалості включати відомості про рівень злочинності, рівень судимості, структуру й динаміку злочинів, дані про латентність службової недбалості, кримінологічну характеристику особистості винної особи та особливості її поведінки. Установлено, що підрахунок реального числа цих злочинів у статистичних картках окремо є вкрай складним через розбіжності показників у даних кримінально-правової статистики про службову недбалість, що надається різними правоохоронними органами. Встановлено, що в структурі злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, службова недбалість посідає п'яте місце (ст. 368 КК – 42%, ст. 369² КК – 16%, ст. 369 КК – 15%, ст. 366 КК – 12%, ст. 367 КК – 5%). Це може свідчити про недосконалість та неефективність як заходів запобігання службовій недбалості, так і заходів кримінально-правового характеру. У свою чергу, розбіжності між показниками облікованих кримінальних правопорушень, спрямованих до суду обвинувальних актів, засуджених за цей злочин осіб та виправданих (приміром в 2019 р. це відповідно 2478, 238, 42 та 13 осіб) можуть бути зумовлені недоліками досудового розслідування, зокрема неналежним мотивуванням вини службової особи в обвинувальному акті (із цим погодилось 38% опитаних).

У підрозділі 3.2 «Особа злочинця, який вчинив службову недбалість» встановлено, що серед засуджених за службову недбалість майже чверть є працівниками господарських підрозділів на виробництві. Встановлено, що більшість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за службову недбалість, – це працівники середньої та нижчої ланок управління, а серед них – особи, що безпосередньо проводили операції з матеріальними цінностями, або керівники підрозділів чи особи, що займались обліком та контролем матеріальних цінностей.

Соціально-демографічні ознаки розподілилися так: за статтю (чоловіки – 72%, жінки – 28%); за віком (від 30 до 50 років – 52%, 50–65 років – 30%, старше 65 років – 14%); за освітою (59% – мають повну вищу освіту, інші – переважно середньо-технічну освіту). Проаналізовано морально-психологічні якості суб'єктів службової недбалості, на підставі чого виокремлено такі їх типи: стійкий (характеризується систематичністю порушень своїх службових обов'язків – 75%), нестійкий (вчинює злочин переважно під впливом зовнішніх чинників – 15%), випадковий (випадкове допущення помилки при прийнятті рішення – 10%). Зазначено, що службові особи, які займають відповідальне або особливо відповідальне становище, до кримінальної відповідальності за ст. 367 КК притягаються лише в поодиноких випадках.

У підрозділі 3.3 «Детермінанти вчинення службової недбалості» розглянуто чинники службової недбалості. Найбільш криміногенними на макрорівні визначено чинники економічного, політичного, ідеологічного, соціального, правозастосовчого, морально-психологічного та організаційно-управлінського характеру (останні найбільш впливові, особливо неефективне

управління). У ході дослідження встановлено, що практичні співробітники підтримують позицію, що для зменшення впливу таких чинників важливою є реалізація низки заходів: удосконалення нормативно-правового регулювання та дотримання норм правил техніки безпеки, екологічної та іншої безпеки (71% респондентів); законодавче визначення розміру заподіяної шкоди як матеріального, так і нематеріального характеру (77%); посилення контролю за технічним станом об'єктів і територій (83%); підвищення ролі прокуратури в забезпеченні дотриманням органами влади прав і свобод людини і громадянина із цих питань (40%).

На мікрорівні визначено такі чинники: 1) недостатня регламентація діяльності державних службовців щодо процедури здійснення службових повноважень, прийняття рішень, які належать до їх повноважень; 2) недосконалість механізму унеможливлення прийняття на службу осіб, які не відповідають вимогам до виконання управлінських функцій; 3) недоліки спеціальної перевірки, тестування на відповідність професійним та моральним якостям; 4) поширення правового нігілізму з боку службових осіб, порушення закону, норм моралі, професійної честі; 5) низький рівень громадянської свідомості; 6) професійна та моральна деформація службових осіб, що займають відповідальні посади.

Чинниками на індивідуальному рівні визнано недостатню вимогливість, дисциплінованість у дотриманні встановлених правил обліку, контролю, порядку виконання службових повноважень і управлінських функцій, недостатню кваліфікацію, відсутність досвіду роботи у сфері управління, незадоволеність роботою та низький авторитет влади в суспільстві, в окремих випадках – асоціальну спрямованість особи та її психо-фізіологічні особливості. Серед опитаних респондентів 64% зазначили, що службова діяльність не приносить морального й матеріального задоволення.

У підрозділі 3.4 «Заходи запобігання службовій недбалості» розглянуто існуючі та запропоновано нові підходи до реалізації таких заходів. Акцентовано, що їх дієвість можлива за умови поєднання заходів, спрямованих на реалізацію принципу невідворотності відповідальності з використанням комплексу заходів (правових, соціально-політичних, економічних, організаційно-управлінських, ідеологічних, морально-виховних заходів тощо) на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях, орієнтованих на реалізацію принципу законності в службовій діяльності.

На загальносоціальному рівні превенція повинна здійснюватися в напрямі вдосконалення суспільних відносин у державі в різних сферах, ставлення службових осіб до виконання своїх функціональних обов'язків, усунення недовіри між органами влади й управління та громадянами, підвищення загального рівня життя, реформування системи органів влади та управління, органів місцевого самоврядування. З'ясування думки респондентів щодо внутрішньої структури організації органів влади й управління в Україні, засвідчило: раціональною такою структурою вважають 6%; ефективною – 4%;

громіздкою – 19%; неефективною – 13%, такою, що потребує функціонального вдосконалення, – 30 %, такою, що потребує суттєвого структурного вдосконалення, – 21 %, інше – 6 %. Обґрунтовано, що детермінанти службової недбалості, особливо на загальносоціальному рівні, переважно збігаються з тими, які зумовлюють корупційні злочини. Так, 82% респондентів вбачають взаємозв'язок між службовою недбалістю й корупційними правопорушеннями. Тому на практиці превентивні заходи є схожими з антикорупційними. Такий підхід допустимий, але з урахуванням особливостей службової недбалості (більш різноманітні способи злочинних операцій з документами, майном; різноманітні рівні службового становища та кола повноважень осіб, які вчиняють службову недбалість). Спеціально-кримінологічне запобігання службовій недбалості розглянуто в контексті профілактики, відвернення й припинення з диференціацією й пристосуванням до різних сфер службової діяльності. Заходи індивідуального запобігання службовій недбалості мають застережливий або обмежувальний характер і полягають у встановленні певних вимог, обмежень чи заборон стосовно осіб, які претендують на службу в цих органах, проходять таку службу чи звільнилися з неї.

Має відбутися якісна трансформація протидії службовій недбалості з превалюванням відновлювальних та профілактичних заходів над репресивними та широким використанням арсеналу цивільно-правових інструментів відшкодування заподіяних збитків.

ВИСНОВКИ

Теоретичне узагальнення й комплексне дослідження кримінально-правової та кримінологічної характеристик вчинення службової недбалості становить підґрунтя для формулювання таких висновків і пропозицій:

1. Становлення норм про кримінальну відповідальність за службову недбалість відбувалося на теренах сучасної України одночасно з формуванням і розвитком державно-владного апарату. У період Київської Русі князівська влада формувала принципи діяльності своїх представників (вірників, мечників, ємців, містників) на основі єдності закону та відповідальності за його недотримання (Руська Правда). У подальшому (за часів перебування України в складі Російської імперії та Речі Посполитої) акцент робили на відповідальності за неналежне виконання своїх обов'язків представниками влади, суддями та за бездіяльність представників влади. Норми про службові злочини набули більшої деталізації у ХХ ст. (Уложення про покарання кримінальні та виправні, 1845 р., Кримінальне Уложення 1903 р. – деталізовано об'єктивні та суб'єктивні ознаки, криміналізовано неповідомлення про злочин, вчинений через недбальство чиновником міської або земської поліції, закріплено різні форми вини). У радянський період трансформовано відповідальність службових (посадових) осіб (неуважне й недбале ставлення до служби, обов'язків, що спричинило тяганину, повільність у виконанні рішень, занедбаність діловодства, звітності й інші упущення по службі). Дослідження

генези норм про відповідальність за службову недбалість становить підґрунтя для вдосконалення чинної норми, зокрема, традиційного закріплення в законі необережної форми вини для складу службової недбалості; її матеріальної правової конструкції з обмеженням кола наслідків лише порушенням роботи установи або підприємства або заподіянням майнової шкоди (за відсутності вказівки в законі на наслідки у вигляді заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю або смерті людини).

2. На підставі наукових праць українських та зарубіжних учених зроблено висновок про відсутність уніфікованого підходу до розуміння змісту об'єктивної та суб'єктивної сторін цього складу злочину, що потребує подальшого вивчення й систематизації як правозастосовчого досвіду, так і доктринальних поглядів на цю проблематику. Досі не було проведено комплексного предметного кримінально-правового та кримінологічного дослідження службової недбалості, яку розглядали лише в загальному контексті злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, та при підготовці відповідних частин підручників і науково-практичних коментарів до КК України. Методологія кримінальної відповідальності за службову недбалість визначає засадничі (базові) положення дисертації, де процес наукового пізнання відображає правову природу, форми прояву, спрямованість і розвиток протиправного діяння, пов'язаного зі службовою недбалістю в абстрактно-теоретичному й емпірично-практичному вимірах.

3. Встановлено, що службова недбалість криміналізована в законодавстві таких держав, як: Аргентина, Австрія, Великобританія, Голландія, Данія, Ізраїль, Іспанія, Польща, Туреччина, Швеція, Швейцарія. В інших країнах запроваджено кримінальну відповідальність лише за умисні злочинні діяння, а відповідальність за службову недбалість закріплено в адміністративному й цивільному праві (Болгарія, США, ФРН). У зарубіжному законодавстві закріплено переважно необережну форму вини, крім кримінальних законів Польщі, Франції, Швеції, як в КК України, де діяння може бути вчинено як умисно, так і з необережності. Порівняльно-правовий аналіз досліджень криміналізації службової недбалості в пострадянських країнах надав змогу виявити напрями оптимізації змісту ст. 367 КК України, зокрема в КК Республіки Білорусь за службову недбалість передбачено тільки одну форму вини – необережність; у КК Узбекистану заподіяння смерті, на відміну від КК України, віднесено до особливо тяжких наслідків службової недбалості й закріплено в окремій частині ст. 207 КК; у КК Казахстану, КК Латвії криміналізовано управлінську недбалість.

4. Обґрунтовано, що родовим об'єктом злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, зокрема службової недбалості, є суспільні відносини, які забезпечують відповідно до законодавства нормальну діяльність державного апарату, апарату управління органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності й

організаційно-правової форми, а також суспільні відносини, що забезпечують здійснення регламентованої законодавством професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг. Основним безпосереднім об'єктом недбалості є сукупність суспільних відносин у сфері реалізації встановленого порядку виконання службовими особами органів публічної влади повноважень, що входять до їх службової компетенції, реалізовується в різних сферах (ланках) державного й комунального управління. Безпосередніми додатковими об'єктами службової недбалості можуть виступати майнові чи інші законні інтереси громадян, організацій, суспільства та держави, суспільні відносини у сфері забезпечення безпеки здоров'я особи.

Для правильної кваліфікації злочину за ст. 367 КК України має значення встановлення таких обставин: 1) нормативний акт, який визначає компетенцію службової особи та коло її службових обов'язків; 2) коло конкретних обов'язків особи й оцінка реальної можливості їх виконання; 3) яке саме порушення службових обов'язків було допущено особою; 4) які наслідки спричинені цим порушенням та наявність причинного зв'язку між діянням і наслідками, що настали. Встановлено, що істотна шкода належить до шкоди матеріального характеру, відповідно до примітки до ст. 364 КК України. При цьому підлягають обчисленню такі матеріальні збитки, як упущена вигода тощо.

5. Суб'єктом злочину визнається службова особа в контексті її визначення в ст. 18 КК України, разом з тим, враховуючи динаміку суспільних відносин у господарській сфері, запропоновано внести уточнення до ч. 3 ст. 18 КК України, замінивши такі поняття, як «підприємства», «установи», «організації», на «суб'єкти господарювання». Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину є вина. Мотив і мета є факультативними ознаками, що не впливають на кримінально-правову оцінку службової недбалості. Питання форми вини при вчиненні службової недбалості набуває особливого значення з огляду на відсутність у кримінальному законі чіткої вказівки на форму вини недбалості, що перешкоджає визнанню цього злочину виключно необережним. Обґрунтовано необхідність чіткої регламентації вини в ч. 1 ст. 367 КК України.

6. Встановлено, що в загальній структурі злочинів у сфері службової діяльності службова недбалість посідає п'яте місце. Кримінологічна характеристика злочинів у сфері службової діяльності загалом та службової недбалості зокрема є підґрунтям для розроблення ефективних запобіжних заходів. Розрахунок основних показників цих злочинів украй складний через розбіжності показників у даних кримінально-правової статистики про службову недбалість, наданих різними правоохоронними органами. Службова недбалість є високолатентним злочином. Методи та логічні прийоми виміру латентності службової недбалості з урахуванням специфіки її виявів було умовно поділено на чотири групи: 1) соціологічні методи; 2) прийоми, які застосовують в оперативно-слідчій діяльності; 3) економіко-правовий аналіз ефективності управлінської діяльності; 4) порівняльний аналіз практики притягнення до дисциплінарної та адміністративної відповідальності.

7. Дослідження соціально-демографічних, кримінально-правових і морально-психологічних ознак службової особи, а також контент-аналіз кримінальних проваджень надали змогу сформувати «портрет» особи, яка вчинила службову недбалість (наведений у положеннях новизни), і так її охарактеризувати: має звичку не виконувати вимог посадових інструкцій та чинного законодавства; має глибоку професійну деформацію, яка перебуває в причинному зв'язку з настанням шкідливих наслідків; їй притаманні правовий нігілізм й орієнтація першочергово на задоволення своїх власних потреб і інтересів, навіть на шкоду інтересам служби; чітко усвідомлює протиправність своїх діянь. Виділено умовні типи суб'єктів службової недбалості: стійкий, нестійкий, випадковий.

8. Доведено, що детермінанти, які спонукають до службової недбалості, діють на макрорівні, мікрорівні й безпосередньо на рівні особистості. Усі детермінанти на макрорівні існують у формі бездіяльності. Найбільш криміногенними для вчинення службової недбалості на макрорівні виявилися економічні, політичні, ідеологічні, соціальні, правозастосовчі, морально-психологічні та організаційно-управлінські детермінанти. Чинники в організаційно-управлінській сфері, за своєю суттю, найбільше впливають на вчинення службової недбалості. Встановлено, що неефективність управління становить реальну загрозу для сфери службової діяльності та зумовлює корупційні прояви й службову недбалість. Основними детермінантами службової недбалості на індивідуальному рівні визначено недостатню кваліфікацію, відсутність досвіду роботи, недостатню вимогливість, недисциплінованість при дотриманні встановлених правил обліку, контролю, порядку виконання службових функцій.

9. Встановлено, що система запобігання службовій недбалості охоплює інформаційно-правове забезпечення та проведення широкого комплексу заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного й індивідуального характеру у взаємодії правоохоронних органів, органів державної влади та громади. Наголошено на важливості здійснення віктимологічної профілактики службової недбалості. Як таке загальносоціальне запобігання службовій недбалості здійснюється через комплекс заходів у політичній, економічній, ідеологічній, соціальній, правовій та інших сферах для стримування дії криміногенних чинників і мінімізації наслідків службової недбалості. Під спеціально-кримінологічними заходами запобігання службовій недбалості розуміють комплекс заходів, спрямованих на усунення недоліків у службовій підготовці управлінців, підвищення їх професійного й культурного рівнів, виховання в них сумлінності та усвідомлення відповідальності при виконанні службових обов'язків, нетерпимості до недоліків в організації праці тощо. На індивідуальному рівні кримінологічні заходи запобігання спрямовані на корекцію негативної поведінки службових осіб при здійсненні ними своїх службових обов'язків. Заходи індивідуальної превенції службової недбалості мають застережливий або обмежувальний характер та полягають у встановленні певних вимог, обмежень чи заборон стосовно осіб, які

претендують на посаду в органах державної влади, місцевого самоврядування, установах організаціях, проходять таку службу чи звільнилися з неї.

10. У роботі наведено пропозиції з удосконалення чинного законодавства України щодо кримінальної відповідальності за службову недбалість та сформульовано рекомендації, спрямовані на їх запобігання, зокрема запропоновано внести до Кримінального кодексу України такі зміни:

1) у частині третій ст. 18 КК України, абзаци першому примітки до ст. 364 КК України словосполучення «підприємствах, в установах чи організаціях» замінити на словосполучення «суб'єкти господарювання»;

2) абзац перший ч. 1 ст. 367 КК України викласти в такій редакції:

«1. Службова недбалість, тобто невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх обов'язків щодо здійснення владних повноважень через самовпевнене або недбале ставлення до них, якщо це з необережності завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб»;

3) ст. 367 КК України доповнити новою частиною такого змісту:

«3. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, що призвело до загибелі людей, –

карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років»;

4) ст. 367 КК України доповнити приміткою такого змісту:

«Під істотною шкодою в цій статті розуміється шкода матеріального та нематеріального характеру. Під шкодою нематеріального характеру розуміється порушення прав свобод фізичних і юридичних осіб, гарантованих загально визнаними принципами й нормами міжнародного права, Конституцією України (право на повагу честі і гідності особистості, особистого і сімейного життя громадян, право на недоторканність житла і таємницю листування, телефонних переговорів, поштових, телеграфних та інших повідомлень, а також право на судовий захист і доступ до правосуддя, зокрема право на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі і компенсацію за шкоду, заподіяну злочином тощо), а також заподіяння тілесних ушкоджень, що спричинили короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Ступа В. Ф. Поняття «об'єктивна сторона» злочину службової недбалості (ст. 367 Кримінального кодексу України). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск. Дніпро, 2017. Ч. 2. С. 197–200.*

2. Ступа В. Ф. Кримінальна відповідальності за службову недбалість у зарубіжному законодавстві. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. Т. XXIV. С. 110–119.

3. Ступа В. Ф. Специфічні риси службової недбалості як злочинного явища. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 2. С. 152–156.

4. Ступа В. Ф. Детермінанти вчинення службової недбалості. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. № 83. С. 231–239.

Стаття в зарубіжному виданні

5. Stupa V. F. Measures to prevent official negligence. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 5. С. 150–154.

Матеріали конференцій

6. Ступа В. Ф. Поняття «Суб'єктивна сторона» злочину службової недбалості (ст. 367 ККУ). *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права: матеріали XI Міжнар. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Дніпро, 2–3 грудня 2016 р.)*. Дніпро: Дніпровський національний університет ім. О. Гончара. 2016. С. 303–304.

7. Ступа В. Ф. Об'єктивна сторона службової недбалості. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: зб. тез II Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 2 берез. 2018 р.)*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2018. С. 539–541.

8. Ступа В. Ф. Об'єкт злочину службової недбалості. *Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права: матеріали XI Міжнар. наук. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (29–30 листоп. 2019 р.)* / за заг. ред. М. В. Полякова та О. Л. Соколенко. Дніпро: Дніпровський національний університет ім. О. Гончара, 2019. С. 182–185.

9. Ступа В. Ф. Службова недбалість як не типовий злочин серед кримінальних посягань у сфері службової діяльності. *Пріоритетні напрямки розвитку та реформування правоохоронних органів України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 31 жовт. 2019 р.)* / за заг. ред. О. О. Шкути. Херсон: ТОВ «ВКФ «СТАР» ЛТД», 2019. С. 189–192.

АНОТАЦІЯ

Ступа В. Ф. Службова недбалість: кримінально-правова та кримінологічна характеристика. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2020.

Дисертація присвячена комплексному науковому дослідженню кримінально-правової норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за службову недбалість. Здійснено кримінально-правову та кримінологічну

характеристику службової недбалості. Надано кримінально-правову та кримінологічну характеристику службової недбалості. Здійснено аналіз наукових розробок за темою дослідження, що надало змогу сформулювати наукову новизну роботи. Встановлено, що становлення кримінальної відповідальності за службову недбалість відбувалося на теренах сучасної України в унісон з процесом формування й зміцнення державності. Компаративістський аналіз досліджень криміналізації недбалості в зарубіжних країнах надав змогу виявити позитивні моменти, що становлять інтерес з погляду оптимізації змісту ст. 367 КК України. Доведено, що відсутність у кримінальному законі вказівки на форму вини недбалості є перешкодою для визнання цього злочину в цілому необережним. Надано кримінально-правову характеристику об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину службової недбалості. Подано «портрет» особи, яка вчинила службову недбалість. Розглянуто систему запобігання службовій недбалості. Обґрунтовано комплекс заходів загальносоціального, спеціально-кримінологічного й індивідуального її запобігання. Надано пропозиції з удосконалення чинного законодавства України у сфері службової недбалості та сформульовано рекомендації, спрямовані на її запобігання.

Ключові слова: службова недбалість, сфера службової діяльності, рівні запобігання, службова особа, кваліфікація злочинів, детермінанти, віктимна поведінка, громадський вплив.

АННОТАЦІЯ

Ступа В. Ф. Службная халатность: уголовно-правовая и криминологическая характеристика. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Классический приватный университет, Запорожье, 2020.

Диссертация посвящена комплексному уголовно-правовому и криминологическому исследованию служебной халатности в Украине. Осуществлен анализ научных разработок по теме исследования, что позволило сформировать научную новизну работы. Представлена уголовно-правовая и криминологическая характеристика служебной халатности. Предложена историческая периодизация уголовной ответственности за служебную халатность. На основании обобщения научных источников по исследованной проблематике сделан вывод, что многие вопросы, связанные с уголовной и криминологической характеристикой служебной халатности, являются спорными и не до конца выясненными, другие нуждаются в дополнительной аргументации. Учитывая это, существует насущная необходимость решения ряда теоретических и практических проблем, связанных с выяснением мер предупреждения служебной халатности. Также важным аспектом исследования

должен стать анализ уголовно-правового предупреждения служебной халатности в зарубежных странах, которые имеют значительный опыт и достигли реальных результатов в указанной сфере. Предоставлена уголовно-правовая характеристика объективных и субъективных признаков служебной халатности как вида уголовного преступления. Сформулированы основной и дополнительный объекты служебной халатности. Под существенным вредом предложено понимать вред материального и нематериального характера. Под вредом нематериального характера понимается нарушение прав свобод физических и юридических лиц, гарантированных общепризнанными принципами и нормами международного права, Конституцией Украины (право на уважение чести и достоинства личности, личной и семейной жизни граждан, право на неприкосновенность жилища и тайну переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений, а также право на судебную защиту и доступ к правосудию, в том числе право на эффективное средство правовой защиты в государственном органе и компенсацию за ущерб, причиненный преступлением, и т. д.), а также причинение телесных повреждений, повлекших кратковременное расстройство здоровья или незначительную потерю трудоспособности или средней тяжести телесных повреждений.

Отражены состояние, уровень, структура исследования служебной халатности в Украине. Дана криминологическая характеристика служебной халатности, выделены причины и условия ее совершения. Сформулирован криминологический «портрет» лица, совершающего служебную халатность: человек со стереотипом поведения не выполнять требования должностных инструкций и действующего законодательства; с присущей ему глубокой профессиональной деформацией, которая имеет причинную связь с наступлением последствий, правовым нигилизмом, ориентацией на удовлетворение личных потребностей и интересов; с четким пониманием противоправности своих действий.

Проанализированы общие правовые и специально-криминологические меры предупреждения служебной халатности. Выделены основополагающие механизмы обеспечения реализации общесоциальных мер предупреждения служебной халатности в практической плоскости: политические, экономические, нормативно-правовые, организационные, кадровые, морально-идеологические. Внесен ряд предложений по совершенствованию действующего законодательства Украины в сфере служебной халатности и сформулированы направления ее предупреждения.

Ключевые слова: служебная халатность, сфера служебной деятельности, уровни предупреждения, служебное лицо, квалификация преступлений, детерминанты, виктимное поведение, общественное влияние.

SUMMARY

Stupa V. F. Professional negligence: criminal law and criminological characteristics. – Qualified scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for Candidate of Law Degree in Specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; criminal enforcement law. Classic Private University, Zaporizhzhia, 2020.

The dissertation is devoted to a comprehensive criminal law and criminological study of official negligence in Ukraine. The analysis of scientific developments on the topic of research is carried out, which allowed to form the scientific novelty of the work. The criminal law and criminological characteristics of official negligence are considered. The historical periodization of criminal liability for official negligence is highlighted. Based on a synthesis of scientific sources on the investigated issues, it was concluded that many issues related to the criminal and criminological characteristics of official negligence are controversial and not fully understood, others need additional argumentation. Given this, there is an urgent need to solve a number of theoretical and practical problems associated with elucidating measures to prevent official negligence.

Another important aspect of the study should be the analysis of the criminal legal warning of official negligence in foreign countries that have significant experience and achieved real results in this area. The criminal legal characteristics of objective and subjective signs of official negligence as a type of criminal offense are provided. The state, level, structure of the study of official negligence in Ukraine is reflected. The criminological characteristic of official negligence is given, the reasons and conditions for its commission are highlighted. A criminological portrait of a person committing official negligence is formulated: a person with a stereotype of behavior does not comply with the requirements of official instructions and current legislation; attributing to him a deep professional deformation, which has a causal connection with the onset of consequences, right-wing nihilism, and orientation toward satisfying personal needs and interests; a clear understanding of the illegality of their actions. The general legal and special criminological measures to prevent official negligence are analyzed. The fundamental mechanisms of ensuring the implementation of general social measures to prevent official negligence in the practical plane are seen: political, economic, regulatory, organizational, personnel, moral and ideological. A number of proposals have been made to improve the current legislation of Ukraine in the field of service negligence and a direction has been formulated to prevent it.

Key words: professional negligence, criminal offense, criminological characteristics, warning, counteraction.

СТУПА ВІКТОР ФЕДОСІЙОВИЧ

**СЛУЖБОВА НЕДБАЛІСТЬ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА
ТА КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Підписано до друку 25.03.2020.

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк ризографний. Гарнітура Times.

Умовн.-д.а. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Тираж 100 пр. Зам. № 10-20А.

Видавець та виготовлювач
Класичний приватний університет
69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського, 70б

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК, № 3321 від 25.11.2008